ΣΧΟΛΗ
Ι.Μ.ΠΑΝΑΓΙΩΤΟΠΟΥΛΟΥ
ΕΛΛΗΝΙΚΟ ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΗΡΙΟ

δελτίο

ΕΝΗΜΕΡΩΣΗΣ ΚΑΙ ΕΠΙΚΟΙΝΩΝΙΑΣ ΣΧΟΛΕΙΟΥ ΚΑΙ ΓΟΝΕΩΝ

ΑΡ. ΦΥΛΛΟΥ 28 ΜΑΡΤΙΟΣ 2002

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

● *Βιβλιοκριτική: Αλέξανδρου Ίσαρη,* **Θα επιστρέψω φωτεινός**

ΔΕΛΤΙΟ
ΕΝΗΜΕΡΩΣΗΣ ΚΑΙ ΕΠΙΚΟΙΝΩΝΙΑΣ
ΣΧΟΛΕΙΟΥ ΚΑΙ ΓΟΝΕΩΝ

έκδοση
της Σχολής Ι.Μ. Παναγιωτόπουλου
Ν. Λύτρα 14 - 154 52 Π. Ψυχικό
Τηλ. 010 6776010 - 010 6666117

Υπεύθυνος σύμφωνα με το νόμο:
Α. Ι. Παναγιωτόπουλος

Υπεύθυνοι ύλης:
Σ. Κουτσούνης, Γ. Νικολάου

Επιμέλεια: Β. Αναγνωστοπούλου

ΤΑ ΠΡΟΣΩΠΕΙΑ ΤΟΥ ΘΑΝΑΤΟΥ ΚΑΙ Ο ΘΡΙΑΜΒΟΣ ΤΗΣ ΖΩΗΣ

ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΣ ΙΣΑΡΗΣ, *Θα επιστρέψω φωτεινός. Ποιήματα 1993-1999*, Εκδόσεις ΑΓΡΑ, Αθήνα 2000

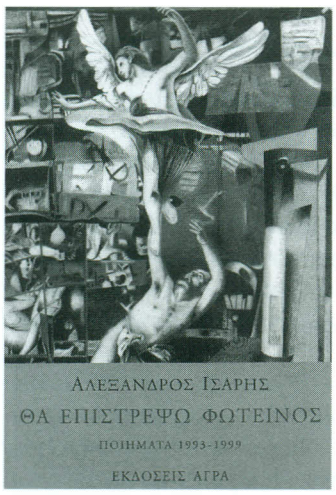

Το κείμενο που ακολουθεί, βιβλιοκριτική του Στάθη Κουτσούνη, Διευθυντή του Λυκείου της Σχολής μας, για την τελευταία ποιητική συλλογή του Αλέξανδρου Ίσαρη: Θα επιστρέψω φωτεινός, *αναδημοσιεύεται στο Δελτίο από το περιοδικό ΕΝΤΕΥΚΤΗΡΙΟ (τεύχος 53, Ιανουάριος-Μάρτιος 2001). Ο Α. Ίσαρης υπήρξε τα τελευταία χρόνια, και μέχρι την απόφασή του να εγκαταλείψει την εργασία του ως μακετίστας και να ασχοληθεί αποκλειστικά με τη ζωγραφική και την ποίηση, στενός συνεργάτης του Σχολείου μας. Επιμελήθηκε το εξώφυλλο διαφόρων εντύπων καθώς και δύο βιβλίων των Εκδόσεων της Σχολής μας: Τέρψεις και ημέρες ανάγνωσης της Τζίνας Καλογήρου και Ο Ελύτης στην Εκπαίδευση (Πρακτικά Επιστημονικής Συνάντησης). Φιλοτέχνησε επίσης την αφίσα για δύο από τις Επιστημονικές Συναντήσεις που διοργάνωσε η Σχολή μας: Η αξιοποίηση των ΜΜΕ στο Σχολείο και Ο Ελύτης στην εκπαίδευση. Η συλλογή* Θα επιστέψω φωτεινός *συμπεριελήφθη στη short list των υποψήφιων για το Κρατικό Βραβείο Ποίησης βιβλίων.*

Ο Αλέξανδρος Ίσαρης αποτελεί ιδιαίτερη περίπτωση στα πνευματικά και καλλιτεχνικά τεκταινόμενα της χώρας μας. Είναι ένας Ποιητής που υπηρετεί τη δημιουργία με διάφορα εκφραστικά μέσα, κυρίως όμως δια των χρωμάτων και δια των λέξεων. Ζωγράφος, μεταφραστής γερμανόφωνης λογοτεχνίας, ποιητής, άνθρωπος με ευρεία γενικά παιδεία έχει αφήσει έντονη τη σφραγίδα του σε ό,τι έχει καταπιαστεί.

Στην τελευταία ποιητική συλλογή του με τον τίτλο *Θα επιστρέψω φωτεινός* ανακεφαλαιώνεται και συνοψίζεται η βιοθεωρία και κοσμοαντίληψή του και αποκρυσταλλώνεται η καλλιτεχνική και αισθητική οπτική του.

Κεντρικό θέμα σ' αυτή την ποιητική εργασία είναι, νομίζω, το δίπολο *ζωή – θάνατος* και οι μεταμορφώσεις ή τα προσωπεία με τα οποία εμφανίζονται οι δύο πόλοι· ο τρόπος με τον οποίο ο ένας τρέφει τον άλλον: δεν υπάρχει ζωή χωρίς τον θάνατο, ούτε θάνατος χωρίς τη ζωή. Τα άλλα παράπλευρα μοτίβα ή υπομοτίβα αποτελούν εκφάνσεις του κεντρικού· φωτίζουν ή φωτίζονται απ' αυτό.

Ο θάνατος, όπως αναδύεται μέσα από την ποίηση του Ίσαρη, είναι μια προέκταση της ζωής, ένα κομμάτι της, κατά κάποιον τρόπο μια διαστρέβλωσή της, κάτι σαν σκοτεινή αρρώστια (*Ο θάνατος... / Στα μέλη μου απλώνεται σαν μελανιά*). Ή μήπως, για να το πούμε αλλιώς, η ζωή είναι μια εκφορά του θανάτου; Εν πάση περιπτώσει ο θάνατος δεν ενδιαφέρει τόσο σαν το τέλος του βιολογικού κύκλου, αλλά σαν στοχασμός πάνω σε ανερμήνευτα ζητήματα· σε θέματα που η βιωματικότητα δεν αποτελεί προϊόν των πραγμάτων αλλά των δι-αισθημάτων. Πρόκειται για στοχασμό που προκύπτει μέσα από την ωριμότητα, την ισορροπία και τις αναδρομές των *εύκρατων μηνών* και των δύσκολων χρόνων. Ο θάνατος δεν αμφισβητείται (*Εμπιστεύομαι το θάνατο / Ξέρω πως θά 'ρθει*), το αναπόφευκτο δεν ακυρώνεται· παρατείνεται όμως ο χρόνος του σπασμού ή αναβάλλεται κι απομακρύνεται, ώστε να χωρέσει όσο το δυνατόν περισσότερη ζωή.

Ναι, θα επιστρέψω στο σκοτάδι όπως κι εσύ.
Όμως ως τότε θέλω να γευτώ τα χρώματα
Που βγαίνουν από τ' άνθη
Όταν το σώμα σφίγγεται για να μη σπάσει.
Θέλω ν' ανοίξω τα φυλλώματα
Και να ριχτώ στη θάλασσα του στήθους σου
Γλείφοντας και ρουφώντας.
.....
Λίγο πριν σκοτεινιάσει
Πριν κλείσει η πόρτα
Και ψιθυρίσω μες στο χώμα καληνύχτα.

Είναι αδιάφορο αν υπάρχει ο θάνατος. Υπάρχει όμως η ζωή, που δεν ορίζεται μόνο από την καταφατικότητα των πράξεων και των αισθήσεων, αλλά και από την αποφατικότητα των απειλών και υπονομεύσεών της. Κι αυτά τα τελευταία συνιστούν μια έννοια θανάτου, έστω και αν, εν τέλει, δεν οδηγούν παρά στην ολοκλήρωση της ζωής.

Ακριβώς σ' αυτό το σημείο, *όταν θα δύουν οι αισθήσεις / και θα ξυπνά το αίσθημα*, είναι που κινείται η ποιητική γραφή του Ίσαρη. Θα έλεγε κανείς ότι ο ποιητής βαδίζει στην πράσινη γραμμή μεταξύ ζωής και θανάτου, τη στιγμή που η ζωή τρέχει με αυξημένη ταχύτητα προς τον θάνατο και αντιστρόφως· περπατά σε τεντωμένο

σκοινί και στοχάζεται, έχοντας ξεπεράσει πλέον την αγωνία της πτώσης ή της πλευράς στην οποία θα πέσει.

Ο Ίσαρης είναι βέβαια καταφατικός της ζωής ποιητής. Ο έρωτας και η αγάπη τροφοδοτούν την ουσία της ύπαρξης (*amo ergo sum*), τα σώματα, το αίμα, ό,τι ρέει. Και ο θάνατος είναι η απουσία αυτών. Μήπως λοιπόν ανάμεσά τους διεξάγεται μια αδιάκοπη πάλη; Και ποιος είναι ο νικητής; Η ζωή που διαρκώς βρίσκει τρόπους ν' αναπαράγεται, ν' ανανεώνεται, ν' αναγεννιέται ή ο θάνατος που τρώει, τρώει και ποτέ δεν καταφέρνει να καταβροχθίσει τη ρίζα της ζωής, τρώει τα κλαδιά του δέντρου της αλλά η φύτρα παραμένει; Ποιος θα κερδίσει τελικά, ο Ίσαρης ως βιολογική οντότητα, που σίγουρα κάποτε θ' αφανιστεί, ή ο Ίσαρης ως πνευματική οντότητα, που είναι δυνατόν με το έργο του να αντισταθεί στον αφανισμό του;

Αυτή η προβληματική νομίζω ότι κυριαρχεί σε ολόκληρη τη συλλογή, άλλοτε εμφανώς κι άλλοτε όχι.

Τόσο όμως ο θάνατος όσο και η ζωή εμφανίζονται με διάφορα προσωπεία, μεταμορφώνονται διαρκώς, ποτέ δεν ησυχάζουν.

Ο θάνατος λοιπόν παρουσιάζεται ως φόβος (*τόσο μεγάλο βλέφαρο / Που η σκιά του γρατσουνά τα νεύρα*), ως μοναξιά, ως λησμονιά και θλίψη, ως *ύπνος βαθύς*, ως *ήλιος σκοτεινός*, ως έλλειψη εμπιστοσύνης, ως αδιαφορία, ως απογοήτευση από τους ανθρώπους, ως σκληρότητα (χαρακτηριστική η μεταφορά του βράχου στο ομώνυμο ποίημα), ως φθορά (*Αστράφτουνε οι άνθρωποι κι έπειτα λιώνουν*), ως υποκρισία της εποχής μας, που κουράζει και γεννά τάση για φυγή, και κυρίως ως η απουσία της αγάπης: *Χωρίς αγάπη πετρώνει η ψυχή / Σαν να χιονίζει αδιάκοπα μέσα στο καλοκαίρι.*

Κάποτε ο θάνατος, όταν η ζωή δεν παρέχει πια τους χυμούς της, επιζητείται όπως ο έρωτας. Πράγμα που δείχνει ότι ο δημιουργός είναι συμφιλιωμένος ή προσπαθεί να συμφιλιωθεί μέσω της τέχνης του (*Επέστρεφε και παίρνε με / Όταν το σώμα ενθυμείται / Και η ψυχή επιθυμεί / Του μνήματος τη θεία ησυχία*).

Από την άλλη, η ζωή μέσα από τις μεταμορφώσεις της απαυγάζει δια της μνήμης και των *έγχορδων* ονείρων, *που αναβλύζανε σαν σπέρμα* - τα γεγονότα μεταπλάθονται σε αναμνήσεις, δεν απόλλυνται, αναπλάθονται, *ό,τι παλιώνει γίνεται καρπός*· θριαμβεύει δια της αγάπης της *χλωρής* και του έρωτα, που εξαγνίζουν και καθαγιάζουν: *Φτερά αγγέλων και πουλιών που σε ζαλίζουνε / Με το φτερούγισμά τους*· αιωνιοποιείται δια της Δημιουργίας, που πηγάζει από το σκοτεινό πηγάδι του αίματος.

Κι ανάμεσα σ' όλα αυτά κυρίαρχος και απειλητικός ο Χρόνος:

Ρυάκι, ρυάκι, ρυάκι
Θα τρέξει το νερό
Θα 'ρθεί ο Χρόνος
Θα φτάσουμε στο πέλαγος
.....
Θα γίνουμε σταγόνες δίχως μνήμη.

Ο Χρόνος που *ύψωσε ανάστημα*, που *σαν άνεμος βουίζει καθώς τρέχει*, που *σέρνεται σαν την οχιά*, που *προχωρεί ποδοπατώντας*, που *σαν νυχτερίδα / Σκαρφαλώνει στο σεντόνι τ' ουρανού*, που *γυρνά γυμνός μ' ένα δρεπάνι*, που κάνει *βουβό το μέλλον*. Και που μόνον η Τέχνη, *διώχνοντας τη ματαιότητα του κόσμου*, μπορεί να κατισχύσει απέναντί του: *Καβάλα σε απαστράπτοντα πνευστά / Χτυπώντας με μακρύ σπαθί το χρόνο.*

Ο ποιητής κινείται με άνεση μεταξύ των δύο πόλων τόσο του κεντρικού όσο και των παράπλευρων μοτίβων του. Οι μεταπτώσεις (*Όλα αλλάζουν μέσα μου σαν μέσα σε νερό*), πανταχού παρούσες ως συστατικό στοιχείο της ποίησής του, υπηρετούν με συνέπεια τον βασικό στόχο. Μέχρι που φτάνει η ώρας της (τελικής) κρίσεως και του απολογισμού:

Κι όταν τα πόδια μας γυμνά
Στη μαύρη θάλασσα θα μπουν
Θα μας ρωτήσουν: Πέστε μας, αγαπήσατε;
Κι εμείς θλιμμένοι όσο ποτέ
Με το κεφάλι μας σκυφτό
Με μάγουλα να καίνε
Θα ψιθυρίσουμε
Ω ναι, πολύ, πολύ!

Δεν υπάρχει αμφιβολία ότι η ποίηση του Ίσαρη είναι βιωματική. Ο ποιητής φαίνεται να έχει ρουφήξει το μεδούλι της ζωής, έχει γευτεί και τη χαρά και τη λύπη, και τον ενθουσιασμό και το σπαραγμό. Έχει αναρριχηθεί σε φωτεινά υψίπεδα, αλλά έχει κατέβει και στα σκοτεινά πηγάδια. Και το απόσταγμα όλων αυτών, διυλισμένο στο βίωμα, συντίθεται και μεταπλάθεται σε έκφραση, σε τέχνη: σε μια ποίηση παλλόμενη, σφύζουσα, υποβλητική.

Πολλά από τα ποιήματά του προβάλλουν σαν ζωγραφικοί πίνακες, άλλοτε εξπρεσιονιστικοί κι άλλοτε υπερρεαλιστικοί. Η ιδιότητα του ζωγράφου και του ποιητή ενίοτε συγχέονται. Η ζωγραφική της ποίησής του αναζητά την ποίηση της ζωγραφικής του, οι λέξεις τα χρώματα, η φωνή το βλέμμα, και τανάπαλιν, με εντελώς ιδιάζοντα αποτελέσματα. Ο συνταγματικός άξονας δημιουργεί χρωματικές κλίμακες, οι λέξεις οδηγούν συχνά σε ζωγραφικές εκφράσεις, στην εικονοποιία του φόβου, στους πίνακες της κολάσεως, στα τοπία του

θανάτου, στα τοπία των τρυφερών ή βίαιων παθών. Κι ανάμεσά τους η μουσική, η εμμονή της μουσικής, άλλοτε υποκρούουσα κι άλλοτε ρητή, διατρέχει σαν απαλό ή έντονο ρίγος τους στίχους (*Και μες στη μουσική ζω τη ζωή μου – Κι η μουσική ανάβλυζε από δυο εραστές / Στο πιο βαθύ μεθύσι – Μια μουσική φωτίζει άπλετα το μακελειό – Με μουσικές ανήκουστες μας περιμένουν / Οι άγγελοι που ξέρουν την αλήθεια*). Ο Ίσαρης είναι ένας καθολικός καλλιτέχνης. Στο έργο του συντελείται μια πολυκαλλιτεχνική έκρηξη: η Αναγέννηση, το μπαρόκ, το ροκοκό –δεν είναι τυχαίο που η συλλογή αφιερώνεται στον μεγαλύτερο γλύπτη και αρχιτέκτονα του βραζιλιάνικου μπαρόκ και ροκοκό, τον Antonio Francisco Lisboa, τον «Σακάτη», ή που περιέχεται ομώνυμο ποίημα για την Αναγέννηση– ο εξπρεσιονισμός, ο υπερρεαλισμός, ο εκλεκτικισμός, η ζωγραφική, η ποίηση, η μουσική συμφύρονται μέσα στο έργο του και δημιουργούν ένα αλλόκοτο αλλά λαμπερό κράμα.

Η συλλογή αποτελείται από 2 ενότητες, που συνδέονται μεταξύ τους μ' έναν εσωτερικό και λανθάνοντα τρόπο στη βάση των όσων αναφέρθηκαν. Στη δεύτερη ενότητα, με τον τίτλο *Προσωπογραφίες*, παρουσιάζονται εν είδει ποιητικών βιογραφιών ή ζωγραφικών αποτυπώσεων οκτώ πρόσωπα: δύο μουσικοί (Bach, Mahler), δύο συγγραφείς (Rilke, Καβάφης), ένας σκηνοθέτης κι ένας φωτογραφος (Ταρκόφσκι, Witkin), μια βιολοντσελίστρια και μια χορεύτρια και χορογράφος (du Pré, Bausch). Και τα οκτώ πρόσωπα, που καλύπτουν μια ευρεία χρονική γκάμα από τον 17ο μέχρι και τον 20ο αιώνα, αποτελούν κορυφαίες περιπτώσεις στον τομέα της τέχνης τους και με το έργο τους έχουν υπερβεί τον θάνατο. Ο Ίσαρης με αδρές πινελιές, με τρόπο αφαιρετικό αναδεικνύει και συμπυκνώνει δια των στίχων του τόσο τη δημιουργική τους διάσταση όσο και στοιχεία από την προσωπικότητα και τη ζωή τους. Πρόκειται για ποιήματα τιμής σε δημιουργούς που άφησαν έντονη τη σφραγίδα τους στη ζωή και το έργο του· είναι ένας πνευματικός διάλογος με αυτούς που τον γαλούχησαν και συνέβαλαν στη διαμόρφωση του ύφους του. Έτσι, παρότι στοιχεία από το έργο αυτών των δημιουργών, που ο Ίσαρης αισθάνεται ως δασκάλους του, αφομοιωμένα αναγεννώνται δημιουργικά σε ολόκληρη τη συλλογή (χαρακτηριστικό παράδειγμα το απαλό άρωμα του Καβάφη στα ερωτικά ποιήματα), ο ίδιος αισθάνεται την ανάγκη να αποτίσει φόρο τιμής στις μεγάλες αυτές μορφές της δυτικής τέχνης, καταθέτοντας τις προσωπογραφίες τους· επικαλείται σεμνά.

Ο Ίσαρης είναι κατά βάθος υπαρξιακός ποιητής. Η ποίησή του άλλοτε υπογείως και άλλοτε εμφανώς διαπνέεται από βαθιά θρησκευτικότητα. Όχι βέβαια με την έννοια της θρησκοληπτικής διάστασης, αλλά της μέθεξης με το θείο, που συντελείται μέσα από τον έρωτα, το όνειρο, την αγωνία του θανάτου και την τέχνη. Κι ακόμη της επίκλησης ή της μεγάλης αναζήτησης:

Στων ματιών το Σ' αγαπώ
Στο αντίο του τρένου
Στου φιδιού τα γυρίσματα
Στης λευκής ανηφόρας τις φυλλωσιές
Στου ανέμου τη λύσσα
Στου σπασμού τη χαρά
Πάντα εσένα διψούσα Θεέ μου

Παρά την εξωτερική πολλές φορές δραματικότητα και ένταση που διακρίνεται στα ποιήματά του, στο βάθος καίει το καντήλι του λυρισμού, ένα άρωμα λυρικότητας κυλάει σαν αίμα μέσα στις φλέβες των στίχων του. Ο ποιητής είναι εν τέλει λυρικός: ατενίζει το θάνατο πατώντας γερά στη ζωή. Ένας αισθησιασμός, άλλοτε διακριτικός και άλλοτε έντονος, διαπερνά την ποίησή του. Αξιοποιούνται στοιχεία της παράδοσης, του παραμυθιού, του τραγουδιού. Χρησιμοποιούνται λέξεις που αναδεικνύονται σε σύμβολα, όπως *άγγελος*, *θάλασσα*, *σελήνη*, που άπτονται και των δύο πόλων του βασικού του μοτίβου. Στο έργο του ωστόσο υπάρχει μια στιλπνότητα των σημαινόντων, που συμπορεύεται με την καθαρότητα των σημαινομένων. Όλα αυτά συμβάλλουν στη δημιουργία του ιδιαίτερου ύφους του ποιητή.

Θεωρώ ότι η συλλογή *Θα επιστρέψω φωτεινός* συνιστά μια πολύ δυνατή, την καλύτερη μάλλον του Ίσαρη, ποιητική κατάθεση. Η συναίρεση γεγονότων και αισθημάτων, ο συμφυρμός στοχασμών και απολογισμών μιας ζωής που τείνει να κλείσει τον βιολογικό κύκλο της, που οδεύει στο τέλος, οπλίζουν τον Ίσαρη –το ποιητικό υποκείμενο, την περσόνα του Ίσαρη– μ' ένα μαγικό κλειδί, που του δίνει τη δυνατότητα να μπει στον μαγικό κύκλο: ο θάνατος δεν μπορεί να είναι παρά η Μεγάλη Μητέρα, η Μητέρα Μήτρα, η Μητέρα Γη. Στην οποία ο ποιητής επιστρέφει. Μ' ένα μεγάλο προνόμιο όμως: *φωτεινός*. Διότι έζησε, γεύτηκε και την ηδονή και την οδύνη, μετέσχε και του φωτός και του σκότους· και κατέθεσε ένα σεβαστό μέρισμα στο ταμείο της Δημιουργίας. Κι αυτή η επιστροφή δεν είναι παρά μια συνέχεια: *Δεν μπορώ να συνεχίσω, θα συνεχίσω*. Γιατί η προοπτική πάντα θάλλει:

Μα είμαι σίγουρος πως κάποτε
Μέσα από του χωραφιού την πρωινή δροσιά
Μέσα από τη λίμνη την ακύμαντη θα βγω
Και θα επιστρέψω φωτεινός.

Στάθης Κουτσούνης